

ПІДСИСТЕМА «НАЦІОНАЛЬНА МЕРЕЖА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ»

6.1. Підсистема трансферу технологій в національній інноваційній системі

Актуальність. Очевидним є факт істотного технологічного відставання національної економіки України від країн Європейського союзу та Південної і Північної Америки. Крім економічних складових цієї тенденції, велике значення відіграє відсутність необхідних організаційних та нормативних передумов масового поширення процесів трансферу технологій та розвитку суспільних відносин щодо їх створення, передачі прав та втілення до виробничого сектору народного господарства. Чинне законодавство яке регулює інноваційну діяльність та визначає статус технології, на жаль, є тією галуззю права яка була імплементована під впливом світових тенденцій поширення зазначених процесів і не є результатом природнього розвитку суспільства та практики господарювання. Враховуючи керівну, ініціюючу роль інноваційного законодавства, приписи якого створюють передумови для розвитку інноваційних правовідносин, перед юридичною наукою стоїть надзвичайно важливе завдання – сформувати настільки дієву та ефективну концепцію правового регулювання відносин які опосередковують обіг технологій, яка була б здатна зацікавити суб'єктів господарювання до більш інтенсивного обміну науковими напрацюваннями та їх більш масового доведення до рівня конкретного виробничого обладнання, устаткування, машин і механізмів. На перепоні цього, в першу чергу, стоїть відсутність чіткого методологічного визначення місця та ролі технології в цивільному і господарському оборотах, в межах Національної інноваційної системи,

що не дозволяє в кінцевому своєму результаті сформуванню чіткої та цілісної державної політики і втілити функціонування завершеної системи заходів державного регулювання сфери трансферу технологій.

Аналіз останніх досліджень. Питання правового статусу технології та інновацій і інноваційної діяльності були об'єктом наукових досліджень вчених багатьох сфер та галузей наукового пізнання і не тільки вчених-правознавців. Так, з питань правового регулювання інноваційної діяльності особливо хотілось би відмітити праці таких науковців як Ю. Є. Атаманова³⁴², О. Д. Святоцький, П. П. Крайнев, С. Ф. Ревуцький³⁴³, С. Ю. Погуляев³⁴⁴. В сфері юридичної науки питання трансферу технологій піднімалися К.Ю. Івановою³⁴⁵, О.В. Гладкою³⁴⁶, А.І. Денисовим³⁴⁷. Проте, жоден із вказаних авторів не проводив комплексного дослідження з приводу того яке місце займає технологія в Національній інноваційній системі та як саме вона має функціонувати у складі основних рівнів її структури.

Мета та об'єкт дослідження - визначення методологічного місця та ролі технології в межах Національної інноваційної системи, що стане підґрунтям для подальшого формування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій до виробничого сектору національної економіки і слугуватиме орієнтиром для формування особливих правових режимів здійснення господарської діяльності на основі технології вже втіленої до цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання.

³⁴² Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія / [А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.] ; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с.

³⁴³ Святоцький О. Д. Правове забезпечення інноваційної діяльності в Україні: питання теорії та практики / О. Д. Святоцький, П. П. Крайнев, С. Ф. Ревуцький. К. : Ін Юре, 2003. 80 с.

³⁴⁴ Погуляев С. Ю. Передача технологій як вклад в просте товариство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право» С. Ю. Погуляев. Х., 2002. 19 с.

³⁴⁵ Правове регулювання інноваційних відносин: монографія / кол. авторів С.М. Прилипко, А.П. Гетьман, Ю.Є. Атаманова та ін. Х.: Юрайт, 2013. 688 с., с. 448-473;

³⁴⁶ Гладка О.В. Технологія як складова предмету комерційної концесії / Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2014 р., № 2 (17) с. 188-197.

³⁴⁷ Денисов А.І. Ринок технологій: правові аспекти забезпечення інтересів технологічної безпеки / Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Економічна теорія та право. - 2014. - № 4. - С. 126-137. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_4_13.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, технологія за своєю правовою природою є дуже складним та багатогранним явищем. Її прийнято сприймати в декількох основних правових статусах які вона може набувати при її залученні до господарських праввідносин. Так, технологія в самому широкому своєму розумінні виступає в якості особливого суспільно-економічного феномену. При цьому, вона являє собою актив суб'єкта господарювання, що є закритою системою взаємопов'язаних в суворій послідовності та логічній взаємодії компонентів, а саме: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність окремих виробничих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації; охоронних документів, що підтверджують правомірність використання об'єктів права інтелектуальної власності які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і т ін., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками, взаємодія між якими, за визначеним алгоритмом, дозволяє реалізувати спільну мету – виробництво певного продукту чи надання певної послуги, який за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями здатний внести кардинальні зміни до розвитку технологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками³⁴⁸. Крім цього, технологія є особливим синтезованим об'єктом права інтелектуальної власності, що носить синтетичний характер і являє собою системне поєднання об'єктів права інтелектуальної власності, яке визначає найбільш істотні (сутнісні) характеристики технологічного процесу виробництва товарів чи надання послуг, що полягає в подальшій розробці та вдосконаленні таких об'єктів, включає в себе конкретні шляхи його комерціалізації та отриманий досвід використання³⁴⁹. В господарському обороті технологія може бути представлена у формі інформаційного (як система відомостей та інформації) та матеріального втілення (машини, устаткування, механізми) та набувати ознак відокремленої технологічної лінії, експериментального конструювання технології та технології втіленої (реалізованої) в межах цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання. Крім цього, технологія визначена положеннями За-

³⁴⁸ Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : [монографія] / Олександр Давидюк. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 176 с., с. 7-22;

³⁴⁹ Там же. Стор. 23-36;

кону України «Про інноваційну діяльність» як частина інноваційної діяльності та об'єкт інноваційного циклу³⁵⁰.

Настільки антропоморфна здатність набувати правового статусу різних об'єктів, відмінних за своєю природою та особливостями обігу, вимагає і такого ж «унікального» підходу для формування правового статусу в межах національної системи чинного законодавства.

Як вже було зазначено, технологія в силу положень чинного законодавства ідентифікована як особливий об'єкт інноваційного права та унікальний результат інноваційної діяльності. Спробуємо визначити, яке ж місце має займати технологія в структурі Національної інноваційної системи та чи є адекватним той рівень правового забезпечення який пропонує нам на сьогодні система законодавчих актів.

Єдиним законодавчим актом, який пропонує на сьогодні визначення Національної інноваційної системи та надає її орієнтовну структуру є Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р., № 680-р «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи»³⁵¹. Зазначений нормативний документ встановлює, що Національна інноваційна система - це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Також, зазначене розпорядження містить посилання на орієнтовну структуру Національної інноваційної системи, що складається з таких підсистем:

- державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

- освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних

³⁵⁰ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.

³⁵¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р., № 680-р «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи»: Офіційний вісник України, 2009 р. № 47 ст. 1593.

закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

- генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

- інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

- виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

З наведеної структури Національної інноваційної системи вбачається, що технологія може функціонувати у складі виключно і тільки підсистем генерації знань та виробництва, тобто на кінцевому етапі здійснення інноваційної діяльності. Проте, зазначений підхід не відповідає практиці господарювання у сфері трансферу технологій та реальним потребам учасників і суб'єктів відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій. Саме він потребує негайного та кардинального приведення у відповідність до економічних реалій, що має сприяти появі значного економічного результату щодо інтенсифікації цих відносин.

Як вже було зазначено раніше, технологія складне та багатогранне явище з точки зору його правової природи. Як правило, саме технологія стає передумовою для здійснення будь-якої діяльності спрямованої на появу нововведень, новацій, інноваційних розробок та інших об'єктів інноваційної діяльності. Таким чином, вона слугує тим економічним і техніко-практичним підґрунтям на якому починають діяти автори (розробники) інновацій, на підтримку яких (в своєму кінцевому результаті) і спрямована Національна інноваційна система. При цьому, технологія завжди буде виділятися з проміж інших аналогічних об'єктів, оскільки наділена економічним потенціалом більш високого рівня, порівняно з будь-яким іншим інтелектуальним продуктом. Цим визначається і особливий

стратегічний інтерес нашої держави до розробки та втілення технологій суб'єктами господарювання. А вже такий високий рівень державного інтересу зумовлює відмінну від інших інноваційних об'єктів систему впливу та систему стимулювання і підтримки трансферу технологій на рівні окремої підсистеми Національної інноваційної системи.

Враховуючи те, що чинним законодавством України не надано визначальної характеристики підсистеми трансферу технологій, як окремого елементу Національної інноваційної системи, доцільно запропонувати власну концепцію внутрішньої структури та змісту підсистеми трансферу технологій, яка в кінцевому результаті має бути зафіксована положеннями чинного законодавства України.

Кожен із елементів Національної інноваційної системи являє собою цілісну взаємопов'язану спільною метою, сукупність відносин, суб'єктів, об'єктів, що мають в подальшому функціонувати за спільними загальними алгоритмами їх взаємодії. Не виключення і підсистема трансферу технологій, яка має аналогічні взаємозв'язки та спорідненість. Визначимо більш детально, які саме елементи входять до складу підсистеми трансферу технологій:

Відносини які входять в структуру підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи:

Залежно від правової природи механізмів взаємодії учасників та суб'єктів підсистеми трансферу технологій можна виділи наступні відносини:

- 1) *Відносини в межах ринку технологій;*
- 2) *Відносини в межах публічно-правового сектору трансферу технологій;*
- 3) *Відносини, що пов'язані із неорганізованими способами створення, передачі прав та втілення технологій.*

Досліджуючи склад відносин в межах ринку технологій в Україні, маємо зазначити, що Закон України «Про державне рулювання діяльності у сфері трансферу технологій»³⁵² в ст. 1, надає визначення ринку технологій, під яким пропонує розуміти – систему взаємовідносин споживачів технологій та їх складових і/або конкуруючих між собою по-

³⁵² Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 45. Ст. 434.

стачальників цих складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх об'єктах та продукції, виготовленої з їх застосуванням. Як бачимо, це визначення не розкриває суті правової природи та специфіки всіх необхідних його елементів. Надане поняття розкриває лише одну сторону процесу трансферу технологій, їх обіг з метою задоволення державних потреб, виокремлюючи при цьому лише конкурентні засади зі сторони постачальників самих технологій і/чи її складових частин. При цьому поза увагою законодавця залишаються конкурентні засади на стороні споживачів технологій і їх складових частин та відносини пов'язані із обігом технологій, що регулюються на приватноправових засадах. Оскільки саме вони створюють основні рушійні сили процесів економічної трансформації, така ситуація призводить до суттєвого пониження дієвості функціонування ринкового прискорення технологічного оновлення національної виробничої сфери. Саме через це таке трактування технології, не може бути прийнятим в якості основоположного, так як фактично висвітлює лише окремі аспекти його функціонування, лишаючи поза увагою відносини пов'язані із розробкою технологій, їх обігом та особливості приватноправової сфери їх трансферу. Хоча, наявність цього нормативно-правового акту є досить важливим кроком України на шляху створення інноваційної економіки, проте він не надає цілісного правового регулювання процесам обігом технологій та їх складових, а лише створює передумови для задоволення державних потреб в їх використанні.

Ринок технологій представляє структуровану систему яка складається з наступних елементів: (а) суб'єкти (учасники) ринку технологій; (б) об'єкти ринкових відносин (безпосередньо технологія чи її складові частини, елементи); (в) відносини, що складаються між суб'єктами з приводу передачі об'єктів (в свою чергу вони втілюють в собі: (1) відносини пов'язані з наявністю «технологічного» попиту; (2) відносини пов'язані з технологічною пропозицією); (г) держава в особі її уповноважених органів. В сучасних умовах економічного розвитку ринкових відносин, особливого значення набуває ще один елемент внутрішньої структури ринку технологій - інфраструктура. Вказана складова хоча і не входить до системи основоположних елементів ринкових відносин, проте від її розвиненості та функціонування прямо залежить, яким же чином відбуватиметься розвиток відносин пов'язаних з обігом технологій. Суб'єктами вказаного ринку є учасники, між якими безпосе-

редньо здійснюється передача вказаного об'єкту, їх складових частин. Серед таких особливо слід виділити: а) юридичних та фізичних осіб, що надають технічні послуги, пов'язані із застосуванням технологій; б) фізичних осіб, що здійснюють на постійній та/або професійній основі посередницьку діяльність у сфері трансферу технологій (технологічні брокери). В сучасних економічних умовах, особливого значення набувають ті суб'єкти, що безпосередньо здійснюють діяльність пов'язану зі створенням технологій, а саме: а) Національна академія наук України і галузеві академії наук, установи науки, освіти, охорони здоров'я та інші установи, де створюються та/або використовуються технології і яким належать майнові права на технології; б) науково-виробничі об'єднання, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, де створюються та/або використовуються технології; в) фізичні особи, які беруть участь у створенні, трансфері та впровадженні технологій, надають інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій та їх складових на ринок.

Факультативним елементом ринку, є його інфраструктура – всі ті суб'єкти, установи та організації, які основним своїм завданням мають створення належних умов функціонування ринку технологій в Україні. На сьогоднішній день, без її наявності не можливо уявити будь-які ринкові відносини. Повна відсутність досвіду господарювання у сфері створення, передачі прав та втілення технологій, має бути компенсована ефективною інфраструктурою з метою найскорішого налагодження втілення інноваційного потенціалу до народного господарства України. За своєю сутністю інфраструктура являє собою діяльність певного кола суб'єктів господарювання та уповноважених органів державної влади і місцевого самоврядування, що направлена на створення необхідних організаційних умов для належного розвитку відносин пов'язаних із трансфером технологій.

При цьому, специфічний характер та природа технології, особливості сучасного національного розвитку України, визначають, що власне ринкові механізми її обороту не можуть забезпечити належного розвитку технології, не здатні створити належний рівень «пропозиції» та «попиту», без яких говорити про здійснення обігу на ринку – неможливо. Таке твердження виходить з наступного: ринку технологій не існує в «класичному» розумінні, оскільки немає цілісного взаємопов'язаного механізму створення, передачі та втілення технологій, чи хоча б їх складових. На сьогодні, можна говорити про наявність наукового потенціалу

до створення технологій, наявність попиту з боку виробничого сектору економіки, наявність перших спроб здійснення її трансферу, що носять індивідуальний, розрізнений характер, яким не властива системність здійснення та зв'язаність господарських взаємовідносин. В сучасних умовах економічного розвитку національної економіки, «реальну» можливість створити певну технологію має лише держава (через систему існуючих науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів) та потужні транснаціональні корпорації (через систему створених ними наукових підрозділів, що покликані створювати наукоємні продукти для їх наступного використання у власній господарській діяльності). Вузька «спеціалізація» таких напрямків функціонування обігу технологій, призводить до того, що всі ці об'єкти, що створені за рахунок державних коштів, в першу чергу направляються на задоволення стратегічних державних оборонних інтересів, а ті, що створені корпораціями – на власне, внутрішнє використання. Тим самим, весь суспільний ефект від використання технології, залишається доступним лише обмеженому колу суб'єктів її трансферу. Вчені економісти, характеризуючи окремі аспекти функціонування ринкової економіки, вказують про можливість існування ситуацій, коли приватноправові механізми регулювання, що склались при функціонуванні того або іншого ринку, не мають змоги вирішити певні проблемні ситуації, що склались в його внутрішній структурі. Так Д. Веймер та Е. Вайнінг, вказуючи на «традиційні» неспроможності, однозначно доходять висновку про те, що їх має вирішувати та заміщувати – держава, в особі уповноважених нею органів³⁵³. Вказана точка зору може бути використана в процесі моделювання правового поля, в якому буде здійснюватися державна «технологічна» політика, що буде направлена на підтримку та заміну тих ринкових елементів, що не в змозі самостійно забезпечити належного протікання процесів пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій. *Аналізуючи сферу обігу технологій та технологічний ринок, не можна не згадати ще про одну його специфічну особливість – подвійну правову природу, що впливає з особливого статусу самого об'єкту - технології. З одного боку технологія є самостійним об'єктом ринку технологій, в межах якого реалізуються відносини пов'язані з її трансфером. Про-*

³⁵³ Веймер Д., Вайнінг Е. Про нетрадиційні неспроможності ринку як підставу державної політики. URL: http://www.djerele.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4784&Itemid=337.

те з іншого боку результати втілення технології – технологічна продукція і/або технологічний продукт можуть виступати в якості самостійного об'єкта ринкових відносин на відповідних товарних ринках. При цьому таке «проникнення» технологій та/або їх складових здатне корінним чином змінити економічні процеси товарного обміну, що регулюють передачі прав на певний об'єкт господарського обороту. Тим самим обумовлюється необхідність створення правового регулювання, що визначає специфічний статус технології та її складових не тільки на рівні технологічного ринку, але й на рівні окремих товарних ринків.

Головною умовою ефективності правового регулювання являється його одноманітність, цілісність, стабільність функціонування. Таких характеристик можливо досягнути використовуючи в якості об'єкту правового регулювання не окремі відносини пов'язані із створенням, передачею чи втіленням технології, або/ і її складових, а весь господарсько-правовий механізм їх обігу. Сучасне законодавство України майже не використовує цього поняття, чи термін – правовий механізм регулювання, головним об'єктом його впливу є окремі суспільні відносини, що майже автоматично позбавляє його такої властивості як цілісність нормативного впливу. Використовуючи в якості об'єкту регулювання господарсько-правовий механізм, ми маємо змогу нормативно закріпити всі стадії трансферу технології, визначити його загальні засади та окремі особливості. Спробуємо проаналізувати, що ж саме являє собою господарсько-правовий механізм регулювання відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технології, які ознаки для нього характерні? В юридичній науці, під правовим механізмом регулювання, розуміють систему юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється таке регулювання³⁵⁴. До головних складових елементів такого механізму відносять норми права, нормативно-правові акти, акти офіційного тлумачення, юридичні факти, акти реалізації права, акти застосування права, правосвідомість та режим законності³⁵⁵. На підставі цього, можливо назвати головні риси, особливості та надати поняття господарсько-правового механізму нормативного регулювання проце-

³⁵⁴ Теория государства и права : [навчальний посібник] / под. ред. С. С. Алексеева. М. : Юрид. лит., 1985. 480 с. С. 276-279.

³⁵⁵ Теория государства и права / [Алексеев С. С., Архипов С. И., Игнатенко И. В. и др.]; под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. [2-е изд.]. М. : Издательство НОРМА, 2000. 616 с. С. 277.

сів створення, передачі прав та втілення технології. Він являє собою систему правих засобів, що здійснюють регулювання всіх відносин, які виникають з приводу трансферу технологій та включає в себе правову регламентацію публічного сектору обігу технологій та її ринкову сферу.

Головним елементом такого механізму є норма права, що зафіксована в господарсько-правовому акті, яка в свою чергу визначає «модель поведінки» учасників відносин пов'язаних з трансфером технологій. Наступним елементом є юридичний факт, тобто певні дії, бездіяльність чи події з настанням яких виникають певні права чи обов'язки. В результаті поєднання перерахованих елементів можна отримати правовідносини, що в кінцевому результаті вказує на наявність ще однієї складової частини досліджуваного об'єкту. «Кінцевим» результатом функціонування господарсько-правового механізму нормативного регулювання процесів пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій, є акти застосування та реалізації права, що являють собою індивідуально визначене використання тієї чи іншої норми права відносно конкретного суб'єкта господарювання, що втілені в формі імперативно забезпеченого рішення певного органу державної влади, виданого в межах його компетенції.

Специфічними рисами досліджуваного правового механізму є те, що сам по собі він являє собою «механізм механізмів», тобто носить комплексний (збірний) характер. Господарсько-правовий механізм ґрунтується на відповідних системах основаних на певному поєднанні правових засобів регулювання, що стосуються відносин пов'язаних з об'єктами права інтелектуальної власності; речових прав власності та окремих елементів пов'язаних їх володінням, користуванням, розпорядженням майном; торгових відносин; зовнішньоекономічної діяльності; комерційної концесії і багатьох інших. Враховуючи те, що в створенні нових технологій та їх постійному втіленні до національної економіки зацікавлена в першу чергу сама держава, великий державний інтерес в цій сфері діяльності визначає високий ступінь імперативності правового регулювання, а відповідно і самого механізму. Цей факт є другою особливістю зазначеного правового механізму. Враховуючи це, можна визначити і головне завдання проаналізованого об'єкту – сполучення та поєднання державних і приватноправових інтересів всіх без винятку учасників відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій.

Таким чином, характеризуючи типізацію відносин в межах ринку технологій, можливо виділити їх наступні різновиди:

(а) відносини з приводу формування технологічної пропозиції;

(б) відносини з приводу формування технологічного попиту;

(в) відносини з приводу реалізації механізмів задоволення попиту шляхом передачі прав на технологію та її складові в межах саморегульованих ринкових механізмів;

(г) відносини з приводу функціонування інфраструктури ринку технологій;

(д) відносини з приводу реалізації алгоритмів подолання неспроможностей ринку технологій з боку відповідних органів державної влади та/або місцевого самоврядування.

Характеризуючи відносини в публічно-правового секторі трансферу технологій, перш за все потрібно відмітити, що на відміну від саморегульованих ринкових механізмів, всі відносини які входять до цієї підгрупи є відносинами влади-підпорядкування, де одна із сторін буде наділено більшим обсягом господарської правосуб'єктності ніж інша та як правило буде мати право надавати обов'язкові для виконання другою стороною імперативні вказівки.

Обіг технологій заснований на публічно-правових засадах являє собою сукупність господарських правовідносин, що виникають між суб'єктами господарювання заснованих на публічному праві, органами державної влади чи місцевого самоврядування і іншими учасниками відносин пов'язаних з трансфером технологій, що виникають на підставі розпорядчих актів спеціально уповноважених державних органів, направлених на задоволення державних інтересів, чи інтересів територіальної громади у використанні технологій та/або її складових. Іншими словами обіг технологій заснований на імперативних засадах представляє собою створення, розробку, передачу прав та втілення технологій направлених на забезпечення стратегічних державних інтересів, запровадження спеціальних заходів державного впливу, направлених на підвищення загальнонаціонального технологічного рівня, організаційних, прогностичних, адміністративних заходів стратегічного та оперативного планування трансферу технологій. Передача прав на технології, що заснована на публічно-правових засадах, включає в себе наступні різновиди відносин:

(а) відносини з приводу розміщення державного замовлення на створення певної технології серед відповідних державних підприємств,

установ, організацій за рахунок коштів з державного бюджету, через систему державного замовлення та відповідні державні (національні) цільові програми;

(б) відносини з приводу проведення серед державних підприємств, установ та організацій спеціальних конкурсів на створення найбільш економічно «привабливої» пропозиції по створенню технології;

(в) відносини з приводу передачі вже створеної технології певним суб'єктам господарювання на засадах державного кредитування чи/або субсидіювання;

(г) відносини з приводу встановлення зобов'язань по створенню певних технологій серед визначеного кола суб'єктів господарювання;

(д) відносини з приводу встановлення особливих вимог до здійснення певних видів господарської діяльності, з використанням технологій, з обов'язковим одночасним створенням пропозицій по передачі таких технологій на відповідному ринку;

(е) відносини щодо планування та прогнозування науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності державних наукових та науково-дослідних установ;

Досліджуючи відносини, що пов'язані із неорганізованими способами створення, передачі прав та втілення технологій, потрібно розуміти, що це відносини які опосередковані різноманітними формами договорів, які укладаються між різними суб'єктами та учасниками відносин у сфері трансферу технологій і які є індивідуальними, без можливості проведення узагальнення правил такої передачі. Кожного разу, окремо взяті учасника цих відносин будуть самостійно визначати правила створення, передачі та використання технології і фіксуватимуть це у вигляді того або іншого договору, який завжди буде індивідуальним. До цієї сфери входять ті суспільні відносини, що виникають між абсолютно рівноправними суб'єктами господарювання, розташованими на одному рівні та наділені однаковим правовим статусом. В свою чергу, обіг технологій заснований на індивідуальних (договірних) та на заздалегідь не врегульованих засадах являє собою сукупність господарських правовідносин, що виникають між суб'єктами господарювання заснованих на приватному праві та іншими учасниками відносин пов'язаних з трансфером технологій, переважно на підставі договірних форм співпраці, направлених безпосередньо на задоволення їх інтересів, досягнення економічних та соціальних результатів, що полягає у безпосередньому

використанні технологій та/або її складових. Вказаний різновид обігу технологій опосередковує їх трансфер в найбільшому секторі національної економіки - приватноправовій сфері. Приватноправова сфера обігу технологій опосередковує собою і ринкове регулювання, проте економічні реалії розвитку цієї сфери, вказують на те, що на сьогоднішній день, ринкові відносини з приводу трансферу технологій не можна ототожнювати із неорганізованим приватноправовим обігом. Національний ринок технологій знаходиться на ранній стадії свого створення – моделюванні особливостей правого регулювання. Особливості обігу технологій в ринковій та публічно-правовій (обіг технологій заснований на імперативних засадах) вказує про неможливість використання виключно ринкових механізмів регулювання відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технології, а про необхідність активної участі держави в перелічених суспільних відносинах, що направлені на створення «позаринкового» обороту технологій, який в свою чергу, має створити платформу для розвитку ринку технологій, як визначального елементу сучасного економічного розвитку України. Моделювання нормативного регулювання відповідно до проведеного розподілу всіх відносин пов'язаних з обігом технологій на дві великих групи, є необхідною передумовою та запорукою досягнення системності правового регулювання відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій.

У цілому, можливо виділити наступні види відносин у цій сфері:

(а) відносини щодо створення технології і/або її складової частини одним суб'єктом господарювання на виконання господарсько-правових договірних зобов'язань взятих на себе перед іншим суб'єктом господарювання;

(б) відносини щодо створення та розробки технології і/або її складових частин структурним підрозділом суб'єкта господарювання (чи учасником об'єднання суб'єктів господарювання) для їх подальшого втілення цим же суб'єктом господарювання (чи іншим учасником такого об'єднання);

(в) відносини які складаються з приводу діяльності «технологічних парків», як специфічних суб'єктів господарювання, діяльність яких направлена на створення наукоємної продукції, в тому числі і нових та високих технологій;

(г) відносини з приводу залучення іноземних інвестиційного капіталу, який буде направлений на створення нових технологій, для їх наступної реалізації широкому колу господарюючих суб'єктів.

Суб'єкти підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи

Передача прав на технологію втілює в собі розвиток правового регулювання та дозволяє забезпечити «мотивацію» суб'єктів господарювання до створення, розробки, передачі та втілення технології (і/або її складових). Як і будь яка діяльність направлена на створення чогось нового, діяльність по створенню технологій та/або її складових, носить творчий характер, що в свою чергу не може не відобразитись на специфіці правового регулювання об'єктів, які виникають внаслідок її здійснення. Оскільки як було вже сказано вище, основним об'єктом технології є той або інший продукт права інтелектуальної власності, як і будь-яка творча діяльність процес створення технології починається з творчої діяльності певного суб'єкта, творця³⁵⁶. В результаті його діяльності створюється певний об'єкт права інтелектуальної власності, або певний об'єкт матеріального світу, що наділений ознаками, які свідчать про можливість проведення його реєстрації в якості такого об'єкту (мова йде про ті об'єкти права інтелектуальної власності, які набувають такого статусу з моменту їх реєстрації в спеціально установленому порядку). Це найперший з етапів відносин пов'язаних з трансфером технологій, у часовому відношенні. Всі об'єкти права інтелектуальної власності, що входять до складу технології, можуть отримати свій правовий захист з моменту створення (напр. об'єкти авторського права) або з моменту відповідної державної реєстрації та отримання охоронних документів (напр. об'єкти права промислової власності). При цьому, розробник технології – власник об'єктів права інтелектуальної власності, може не здійснювати відповідної реєстрації таких прав, а за своїм бажанням отримати правовий захист належних йому прав та законних інтересів за допомогою додаткових засобів захисту, що надаються господарським правом для захисту технології у цілому. Саме на підставі цього, доцільно зробити висновок про те, що стадія створення об'єктів права інтелектуальної власності, в тій частині, що стосується тих об'єктів, які набувають такий статус з моменту відповідної державної реєстрації, може носити додатковий, факультативний характер.

³⁵⁶ Право інтелектуальної власності: Академ. курс: підручник для студентів вищих навчальних закладів / [Опанас Андрійович Підпригора, Олександр Борисович Бутнік-Сіверський, Володимир Степанович Дроб'язко, Петро Павлович Крайнев та ін.]; під. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 672 с. С. 24-36.

Оскільки, за своєю природою технологія є синтезованим об'єктом права інтелектуальної власності, що носить синтетичний характер – автор об'єктів права інтелектуальної власності має реальну можливість стати розробником технології. При цьому мова поки не може йти про її існування в цілісному вигляді, а лише про наявність окремих складових. Зараз вказаний суб'єкт ще може на свій власний розсуд вирішити як йому вчинити, або ж зупинитись на етапі створення інтелектуального продукту, при цьому правову охорону тих об'єктів які він створив, можна отримати в рамках права інтелектуальної власності, або ж просуватись далі і розробити цілісну технологію, що внаслідок належних ознак має потенційну здатність отримати більш ефективний правовий захист, в тому числі і в рамках господарського права. На підтвердження такої позиції висловлюється і Ю. Є. Атаманова, при цьому зазначаючи, що реального значення об'єкти інтелектуальної власності набувають лише за умови здійснення їх впровадження, використання. Без цього навіть самі гарні, самі досконалі та перспективні з них так і залишаться гарними рішеннями, але які не мають практичного виходу, а значить не відбудеться задоволення державних та приватних інтересів у створенні конкурентоздатної продукції, підвищенні техніко-технологічного рівня виробництва та зайнятті нових позицій на світовому та/або внутрішньому ринку завдяки кращим характеристикам, а також суспільних потреб у ефективному використанні науково-технічного потенціалу нації та переходу до вищого рівня соціально-економічному розвитку. За таких умов не має юридичного сенсу у наданні таким ідеям, рішенням, що оформлені як об'єкти інтелектуальної власності, статусу окремого об'єкта правового регулювання та визнання їх самостійними об'єктами правовідносин. Прийняття заходів до впровадження об'єкта інтелектуальної власності стає першим кроком на шляху здійснення інноваційної діяльності та формування інноваційного об'єкта в юридичному значенні³⁵⁷. Оскільки, початком процесу створення технології є не момент створення відповідного об'єкту права інтелектуальної власності який в майбутньому визначатиме вирішальну функціональну роль в складі технології, і навіть не момент його впровадження чи втілення (вже зареєстрованого в спосіб, що встановлений чинним законодавством, або ж наділеного ознаками які дозволяють провести таку реєстрацію), у виробництво, а момент по-

³⁵⁷ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Х. Видавництво «ФІНН», 2008. 424 с. С. 78.

дальшої розробки об'єкту права інтелектуальної власності направлено на створення технології. На нашу думку подальшою розробкою технології є створення так званого технологічного проекту, що втілюватиме в собі спеціалізовану інформацію технічного та організаційного характеру про всі необхідні дії, які потрібно виконати для надання цьому об'єкту права інтелектуальної власності ознак притаманних для технології, з метою подальшого її втілення до виробничої сфери.

Сам по собі технологічний проект представляє собою систематизовану сукупність технічної, науково-технічної інформації організаційного характеру, певних дій, що заснована на результатах прикладних досліджень, дослідно-конструкторських робіт та містять в собі план заходів за допомогою яких певний об'єкт права інтелектуальної власності (чи сукупність таких об'єктів та/або сукупність предметів, що за своїми характеристиками можуть бути зареєстровані в якості таких) буде перетворений в технологію, в одному з її втілень (інформаційному, або ж матеріальному). Тобто іншими словами план дій щодо створення технології. При цьому, такого роду проект не може бути інформаційним втіленням технології, в його цілісному розумінні, оскільки в його рамках не вирішуються питання пов'язані із її комерціалізацією, а лише технічні проблеми її моделювання та конструювання, створення експериментальних зразків чи моделей. Його створення говорить лише про намір розробника до подальшого удосконалення тих об'єктів права інтелектуальної власності на яких вона базується до рівня технології. Також на цьому етапі починають з'являтися ті відомості, систематизована сукупність яких в майбутньому набуде ознак технології в її інформаційному втіленні.

Наступним етапом створення технології є реалізація головних аспектів (конструювання) проекту технології та створення його експериментального зразка. Даний етап також носить факультативний (додатковий) характер, оскільки таке конструювання може і не проводитись її розробником, особливо коли мова йде про майбутнє існування технології лише в формі інформаційного втілення. Наявність або відсутність цього етапу залежить від волевиявлення самого розробника, а також від наявних економічних можливостей. На необхідність проведення робіт по створенню експериментальних зразків інноваційних продуктів вказує і Ю. Е. Атаманова, яка зазначає, що позитивні показники експериментального виробництва виступають достатніми гарантіями успіху серійного виробництва нової продукції, або масового

впровадження нової технології, процесів, методів, ресурсів, або запуску нового виробництва в цілому. Крім того, не менш важливим наслідком проведення зазначених робіт стануть власне зразки виробів, пробні партії товару, документація, практичні показники використання нової технології способу виробництва. Хід їх виготовлення або введення виявить певні особливості виробничого процесу, які часто неможливо передбачити впродовж проведення досліджень, надасть можливість врахувати всі необхідні й достатні умови для ефективного впровадження обраних об'єктів інтелектуальної власності»³⁵⁸. Стадія конструювання / створення експериментального зразку технології за своєю природою є факультативною стадією, що має надзвичайне практичне значення, оскільки саме протягом її реалізації відбувається перевірка всіх теоретичних наукових напрацювань, використаних в процесі її створення. Цінність технології, що підтверджується експериментальним зразком підвищується в декілька разів. Не зважаючи на те, що конструювання технології є досить витратною та економічно ризикованою частиною технології, її наявність є раціонально необхідною умовою. Створення експериментальних зразків технології має бути обов'язковим при розробці та втіленні високих (наукоємних) технологій та технологій розробка та використання яких становить стратегічний інтерес держави, тобто тих технологій, використання яких потенційно здатне внести істотні зміни до існуючих економічних відносин, а також для технологій, що створюються за державні чи комунальні кошти.

Досліджуючи стадії розробки проекту технології та її конструювання/ створення експериментального зразку, можна побачити, що в процесі їх реалізації створюється дуже специфічний об'єкт правовідносин, що не входить до жодних з існуючих галузей права. Мова йде про так звану «технологічну розробку», тобто про сукупність інформації (що включається в «технологічний проект») та її певну матеріальну реалізацію (результат конструювання технології, чи створення експериментального зразку), яка ще не може отримати захист в рамках інноваційного права та набути статусу технології (навіть виходячи з точки зору інформаційного її втілення), а існуюча можливість отримати правовий захист в межах права інтелектуальної власності не буде дієвою та ефективною, так як захищатиме лише особисті немайнові та майнові права на окремі елементи, а

³⁵⁸ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія Х. Видавництво «ФІНН», 2008. 424 с. С. 82.

не на цілісну систему взаємопов'язаних об'єктів. Правовий захист цього об'єкту має виняткове значення, адже він вже містить в собі всі головні «секрети» певного виробничого процесу, а іноді навіть має і матеріальне втілення (у вигляді певного устаткування, механізмів, технологічних ліній, тощо). На нашу думку цьому об'єкту необхідно надати охорону в якості комерційної інформації, а при наявності об'єктивних можливостей і в якості певного об'єкту права інтелектуальної власності.

Після подальшої розробки об'єкта інтелектуальної власності, що може бути втілений в технологічному проєкті та експериментальному конструюванні, настає стадія прогнозування результатів роботи майбутньої технології. Вона включає в себе дії направлені на збирання інформації про можливі результати функціонування технології, тобто про кількість та характеристики інноваційної продукції, що буде вироблена, її споживчі властивості, рівень попиту, наявність конкурентних пропозицій і т. д. Іншими словами мова йде про отримання відомостей про особливості комерціалізації технології. Такі результати можуть бути отримані внаслідок проведення дослідних робіт, маркетингових досліджень, вивчення ринку, та детального аналізу отриманих результатів.

Фактично, після отримання інформації про особливості комерціалізації чи-то самої технології як товару, чи то інноваційної продукції, що буде отримана внаслідок її використання можна говорити про наявність технології у цілому, виходячи з наступних положень: (1) всі інтелектуальні напрацювання розробника нарешті знайшли своє вираження, або набули реальної змоги отримати таке вираження в матеріальному об'єкті (матеріальному втіленні технології); (2) створена (або принаймні опрацьована) чітка система поєднання певних її складових елементів (в тому числі і об'єктів прав інтелектуальної власності); (3) така система наділена ознаками цілісності, нерозривності, функціональної направленості на досягнення певного результату; (4) всі складові технології поєднані між собою енергетичними, матеріальними та інформаційними зв'язками; (5) існує необхідна сукупність проєктної, науково-дослідної, дослідно-конструкторської документації, відносно правил використання самої технології; (6) отримана вся необхідна інформація, що пов'язана із комерціалізацією технології та інноваційної продукції, що є результатом її функціонування.

Чинне законодавство України взагалі не визначає момент з якого можна говорити про існування технології. Аналізуючи ті норми, що

хоча б якимось чином говорять про саму технологію та її складові частини, ми можемо побачити, що всі правові наслідки пов'язані з її використання, підтримкою втілення і т. д. настають з моменту відповідної державної реєстрації. Так об'єктом права інноваційної діяльності технологія стає з моменту державної реєстрації у встановленому порядку відповідного інноваційного проекту. Також існує спеціальний порядок реєстрації несекретних закінчених технологій, що надає певні засоби державної підтримки для таких об'єктів. Моментом створення технології є комерціалізація технологічного проекту, проведення відповідних досліджень та отримання інформації, якій надано форму результатів наукових досліджень, про економічні переваги самої технології чи результатів її функціонування. Доцільним вважається встановити правило «автоматичності» настання моменту, з якого набувається статус технології. Доцільність введення такого правила визначається необхідністю створення додаткових правових гарантій для розробників технології. Оскільки при використанні визначеної нормативної моделі, можливо буде забезпечити права та законні інтереси самих розробників, а не тієї особи, що може заявити певного роду пріоритет на ту чи іншу технологію, при можливому використанні «формалізованої» системи з певним порядком державної реєстрації таких об'єктів. Проте, технологія дуже цінний об'єкт господарських правовідносин, що в свою чергу переконує в необхідності проходження технологією спеціальних «формальних» процедур, що передбачатиме собою і спеціальний порядок державної реєстрації і науково-технічну експертизу і т. д. З результатами перелічених заходів доцільно пов'язати настання спеціальних заходів державної підтримки, а також момент виконання зобов'язань по створенню технології (наприклад при замовленню певних робіт по їх створенню/розробці). Необхідність виділення окремого моменту настання певних «спеціалізованих» правових наслідків, пов'язана із необхідністю створення додаткових гарантій для держави, в особі уповноважених нею органів державної влади та місцевого самоврядування. Перед тим як здійснювати певні дії спрямовані на підтримку технології, держава матиме змогу ознайомитись з її змістом та провести відповідне науково-технічне дослідження її конструктивних особливостей. Це в свою чергу істотно зменшить кількість технологій, що не відповідають вимогам «технологічної придатності» чи «новизни», або ж технологій, що не надають того, результату, настання якого декларують їх розробники.

Таким чином, всіх суб'єктів, задіяних в підсистемі трансферу технологій, Національної інноваційної системи можна охарактеризувати наступним чином:

- (а) автор (розробник) технології;
- (б) власник об'єкта права інтелектуальної власності (власник майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності) на основі якого здійснюється розробка технології;
- (в) реципієнт технології (суб'єкт господарювання, до складу цілісного майнового комплексу якого втілено технологію);
- (г) замовник процесу розробки технології;
- (д) держава в особі уповноважених органів державної влади, що здійснює державне управління в межах державної технологічної політики;
- (е) органи місцевого самоврядування, що в межах своєї компетенції впливають на специфіку трансферу технологій в межах одного чи декількох населених пунктів;
- (є) інвестор, особа за рахунок якої відбувається та реалізується процес розробки та подальшого втілення технології;
- (ж) професійні учасники (спеціалізовані та професійні посередники), до яких слід віднести технологічних брокерів, юридичних та фізичних осіб, що надають послуги, пов'язані із застосуванням технологій і т.д.

Об'єкти підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи

Кожна технологія наділена потенційної здатністю змінити існуючі економічні відносини, соціальні інститути і структуру суспільства. Кожна з них наділена своїм власним внутрішнім «потенціалом», його наявність є невід'ємною ознакою її внутрішньої природи. Він полягає в її здатності виступати основою для подальшого розвитку науково-технічного прогресу. Так будь-яка технологія має привносити в економіку істотні позитивні зміни. Ці зміни направлені на створення нових товарів та послуг, суттєве зниження рівня витрат (ресурсних, енергетичних, трудових) для їх отримання (в порівнянні з існуючим рівнем технологічного розвитку), що в свою чергу викликає необхідність зміни не тільки характеру праці, а й її ефективності та засобів. Ці зміни не можуть не почати взаємодію з науково-дослідною та освітньою сферами, які в свою чергу не можуть функціонувати без істотного розвитку фундаментальних та прикладних наук. В результаті протікання всіх перерахованих процесів, ми отримує-

мо позитивні суспільно-економічні наслідки, настання яких привносить позитивні зрушення до життя цілої країни. Серед них, є необхідним виділити наступні: (1) ускладнення засобів та системи праці - потребує високоосвіченого персоналу, що стимулює розвиток спеціальної системи освіти та науково-дослідних установ; (2) істотне підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції, товарів та послуг, в кінцевому результаті призводить до залучення додаткового фінансового капіталу, що в свою чергу істотно підвищує інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання – резидентів; (3) зменшення витрат пов'язаних із створенням того чи іншого товару чи послуги, в кінцевому результаті призводить до підвищеною «екологічності» самої технології, через зменшення сировинних витрат та шкідливості для оточуючого середовища.

Потрібно також пам'ятати, що технологія за своєю сутністю являє «синтезований» об'єкт права інтелектуальної власності, що носить «синтетичний» характер, виходячи з наступного: (1) Технологія це система складових, що нерозривно поєднані специфічними зв'язками і наділена ознаками «інтегративності». Це визначає повну автентичність характеристик «синтезованого» об'єкту і технології, в частині системності поєднання і глибини взаємопроникнення складових; (2) Всі частини технології поєднані між собою єдиним функціональним призначенням – виробництво товарів/надання послуг. Це вказує на особливий характер існуючих зв'язків та цільове (рольове) призначення елементів, що також підтверджує наявність спільних ознак порівнюваних об'єктів. При порушенні встановленого порядку протікання технологічних процесів таке призначення буде втрачено і не надасть можливості отримати очікуваний економічний ефект; (3) Результат використання технології наділений такими споживчими властивостями рівень яких не був відомий раніше, чи існуючий рівень технологічного розвитку не надавав можливості їх отримання, або ж використання технології дозволяє істотно здешевити процес отримання такого результату, чи результат такого використання являє собою нову технологію. Такі властивості можуть бути досягнуті лише при цілісному використанні взаємопов'язаних внутрішніх елементів технології, що поєднані спеціальним чином на двох рівнях: (а) загальним алгоритмом її функціонування; (б) матеріально-просторовим поєднанням. Наявність особливого результату використання, вказує на особливу цінність поєднання частин в ціле, оскільки саме воно, в кінцевому своєму результаті надає можливість отримати

товар з підвищеними показниками конкурентоздатності. (4) Поєднання складових технологій не є природнім, воно створене внаслідок свідомих інтелектуальних дій її розробника, що вказує на її «синтетичний» характер. Об'єкт дослідження являє собою «штучний» об'єкт суспільних відносин, що був створений внаслідок науково-технічного розвитку, є продуктом діяльності людини; (5) Технологія заснована на об'єктах права інтелектуальної власності які є не її невід'ємною частиною та визначають основні техніко-економічні характеристики. (6) Об'єкти права інтелектуальної власності, внаслідок їх особливого поєднання та внутрішньої інтеграції, отримують свій подальший розвиток та практичне використання саме в складі технології. Вона надає можливість високого ступеня комерціалізації таких об'єктів, поєднує в єдине ціле їх характеристики з метою отримання результату більш високого рівня ніж той, що мав бути отриманий при розрізненому їх використанні.

Виходячи з того, що технологія являє собою систему поєднану внутрішніми матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками, має специфічний елементний склад, нерозривності взаємозв'язку між складовими, наділена інтегративними властивостями, взаємодоповнюваність її елементів, можливо дійти однозначного висновку проте, що вона представляє собою цілісний об'єкт. Зазначена властивість технології є її найважливішою ознакою і визначає здатність виступити предметом суспільних відносин та вимагає відповідної правової регламентації чинним законодавством України.

Але, технологія це перш за все сукупність систематизованої інформації, що містить у собі відомості про ті дії, які необхідно вчинити суб'єкту господарювання для її втілення, інформацію про процеси і послідовність перетворення речовин і енергії для досягнення визначеного технологією кінцевого результату. Таку інформацію доцільно розділити на наступні види: (1) науково-технічна інформація, про технологічні і конструктивні засоби, прийоми та методи втілення технології; (2) інформація про той об'єкт права інтелектуальної власності, на якому базується така технологія; (3) інформація про її характеристики, наявність яких дозволяє зробити висновок про цілісність і самостійність; (4) інформація направлена на обґрунтування доцільності використання саме цієї технології, про її особливості та переваги, наявність попиту на отримані результати і аналогічних товарних пропозицій; (5) інформація про економічну раціональність втілення (розрахунки потенційної

здатності приносити прибутки, бізнес-плани, прогнози, аналітичні дослідження і т. ін.); (6) інформація про конкретні шляхи комерціалізації технології (мова йде про конкретні способи та прийоми втілення індивідуально-визначеної технології до конкретного виробничого процесу, що опосередковується у вигляді передачі спеціальних знань, навичок і вмій від розробників технології до осіб, що її втілюють); (7) інша специфічна інформація, що пов'язана із окремим видом технології (наприклад інформація пов'язана із відповідністю технології наявним екологічним стандартам та вимогам). Вказані її види містяться в певних зовнішніх формах їх вияву - записах, документах, технічних розрахунках, висновках, проектній документації, технічних описах, результатах науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і т. д., і опосередковує в собі всі стадії існування технології, починаючи з «ідеї», до рекомендацій пов'язаних із особливостями її втілення до виробничого сектору. Технологія в сучасному розумінні, має містити в собі засоби її комерціалізації, тобто інформацію про напрями за допомогою яких здійснюється її впровадження до виробничої сфери, відомості про здатність результатів її функціонування (товарів та послуг) виступати конкурентоздатними товарами на відповідних ринках. Мова йде про систему відомостей які відображають розміри майбутнього економічного ефекту, що може бути отриманий від її використання. Запропонований розподіл інформації, що входить до складу технології, дозволяє визначити внутрішню структуру її інформаційного втілення та встановити правовий статус окремих елементів для забезпечення надійних механізмів захисту прав та законних інтересів всіх учасників відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій. Її поєднання, що реалізоване через систему виробничих методів і процесів пов'язаних спільним призначенням – створення технології в матеріальному втіленні, а також разом з досвідом використання і комерціалізації, становить окремий об'єкт господарських правовідносин – технологію в її інформаційному втіленні. Система інформації в обсязі, який є необхідним для її фізичного відтворення, що включає в себе відомості про особливості конструювання, використання, комерціалізації технології як товару та отриманої за її допомогою продукції, є її першою «товарною» формою участі в господарсько-правовому обороті. Сукупність відомостей, що входить до її складу вже дозволяє здійснити дії по її відтворенню з врахуванням всіх конструктивних особливостей. Враховуючи, що інформа-

ційне втілення технології вже містить в собі всі її істотні та визначальні характеристики, вказуємо на необхідність надання цьому об'єкту статусу зовнішньої форми (прояву) технології.

Не можна забувати і про те, що до складу технології входять і такі об'єкти як: прилади, верстати, устаткування, інші машини та механізми. Вони являють собою реалізацію тієї інформації та відомостей, що були отримані внаслідок наукових та дослідно-конструкторських робіт. Іншими словами це матеріальна сторона, матеріальне втілення самої технології. Ця категорія охоплює собою як експериментальні зразки так і конструювання (тиражування, серійне виробництво) самої технології її розробником, чи власником прав на її відтворення та використання. Практичне втілення наукових знань, реалізація на рівні дослідних зразків чи серійного виробництва істотно підвищує комерційну здатність технології, надає їй ознак «класичного» товару, зменшує витратність її впровадження та ризиковість використання, підвищує її оборотоздатність. Але, при цьому, воно надає набагато менше можливостей захистити права її розробників та втілювачів. Тому використання матеріального втілення технології хоча і викликано вимогами економічних відносин, проте не є можливим без створення належного спеціального правового захисту прав та законних інтересів осіб, що беруть участь у відносинах пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій.

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Об'єктом підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи має стати технологія, яка крім власних специфічних характеристик має бути, наділена двома ознаками комерціалізації: а) вона повинна мати споживчу вартість (здатність задовольнити певні потреби особи, що її споживає) та мати ціну. В якості такого роду об'єктів, можуть виступити наступні форми участі технології у господарських правовідносинах, а саме:

(а) матеріальне втілення технології у вигляді цілісної технологічної лінії та/або експериментального конструювання технології;

(б) інформаційне втілення технології;

(в) цілісний майновий комплекс суб'єкта господарювання до виробничих фондів якого вже втілено технологію;

(г) технологія як інноваційний продукт;

(д) технологія як інноваційна продукцію, що носить як товарно-функціональний так і виробничий (промисловий) характер.

Саме така концепція формування підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи, дозволить забезпечити необхідну основу для належної ідентифікації місця та ролі технології в цивільному та господарському оборотах. Надасть змогу суб'єктам господарювання сформувати своє розуміння та намір здійснити дії, які необхідні для надання їх розробкам і новаціям правового статусу технологій. Чіткість та прозорість підходу в державному регулюванні цих відносин не тільки забезпечить більш високий рівень довіри суб'єктів господарювання до механізмів захисту їх прав та законних інтересів у сфері трансферу технологій, але й дозволить надати досвід передачі прав на технологію, що в кінцевому результаті має інтенсифікувати процеси передачі прав на технологію та якісне оновлення виробничого сектору національної економіки.

Реалізація завдань і визначеної концепції потребує внесення змін до цілого ряду нормативних документів і прийняття Верховною Радою України нових норм права.

Основними напрямками вдосконалення чинного законодавства України, що регулює відносини у сфері обігу технологій, є:

- 1) визначення правового статусу суб'єктів та учасників відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням таких об'єктів;
- 2) створення нормативних «інструментів» захисту прав та законних інтересів суб'єктів та учасників відносин пов'язаних із обігом технологій;
- 3) створення нормативного поля, що закріплює перелік та порядок функціонування організаційних засад ринку технологій (засоби державного впливу, визначення меж такого впливу, загальний порядок здійснення).

Чинні, Закон України «Про інноваційну діяльність» та Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», не надають такої цілісної правової моделі, а лише визначають окремі особливості його функціонування.

Враховуючи це, є раціональним не тільки вносити зміни до чинних нормативно-правових актів, *а доцільно говорити про створення додаткового нового Закону України «Про технології в Україні», що міститиме в собі всі необхідні нормативні приписи які визначатимуть господарсько-правовий механізм регулювання відносин пов'язаних з створенням, передачею прав та втіленням технологій та/або її складових, що фактично залишились поза предметом регулювання чинних нормативно-правових актів. Цей документ має заповнити собою всі ті прогалини правового*

регулювання, що були виявлені в ході цього дослідження, а також будуть виявлені в майбутньому, повинен створити всі необхідні базисні передумови подальшого розвитку відносин пов'язаних з об'єктом нашого дослідження та забезпечити дієвий захист прав і законних інтересів всіх його учасників. Його прийняття є обов'язковою умовою подальшого розвитку відносин пов'язаних об'єктом та використанням технологій в Україні і отримання позитивних суспільно-економічних результатів.

Для стимулювання розробників до створення дослідних зразків та експериментальних конструювань технології та забезпечення можливості їх перевірки, до чинного законодавства України необхідно внести наступні зміни, що безпосередньо пов'язані з цим, а саме:

(а) Закріпити в чинному законодавстві України, в нормативному документі не нижче рівня Закону України, оновлене поняття Національної інноваційної системи, яке б відображало всі актуальні особливості розуміння її структури та порядку взаємодії;

(б) Визначити в чинному законодавстві України правовий статус підсистеми трансферу технологій як окремого елемента Національної інноваційної системи;

(в) Зафіксувати в Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», перелік елементів підсистеми трансферу технологій Національної інноваційної системи, для більш адекватного формування перспективного законодавства, яке б мало слугувати орієнтиром нормативного впливу і тим самим реалізовувати основне призначення Національної інноваційної системи як цілісного об'єкту правового регулювання з боку уповноважених на те органів державної влади;

(г) Внести зміни до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» - увівши правила про обов'язковість перевірки експериментальних зразків технологій, що подані на державну реєстрацію в якості пріоритетних інноваційних проектів;

(д) Внести зміни до Закону України «Про інноваційну діяльність», про обов'язковість пред'явлення для державної реєстрації інноваційного проекту експериментального зразку / конструювання технології;

(е) Доповнити Розділ III Господарського кодексу України главою 16-1, під назвою «Використання в господарській діяльності наукоємних, нових та конкурентоздатних технологій чи їх складових». В цьому розділі необхідно закріпити: (а) поняття технології, перелік складових частин які до неї входять; (б) поняття розробника технології, закріплення переліку

основних його прав та гарантій здійснення його діяльності; (в) поняття та форми трансферу технологій; (г) відповідальність за порушення прав та законних інтересів суб'єктів і учасників трансферу технологій; (д) основні види договорів пов'язаних із передачею прав на технологію; (е) істотні умови, по яким сторони мають досягти згоди при укладенні будь-якого договору направлено на передачу прав на технологію; (є) примірний перелік основних прав та обов'язків учасників трансферу технологій; (ж) основні гарантії для розробників технологій та осіб, що їх втілюють (використовують); (з) основні засоби державної підтримки та стимулювання розвитку вказаних відносин;

Пропозиції щодо впровадження результатів дослідження. Наведений матеріал має стати у нагоді в ході розробки проектів нормативно-правових актів і може бути використаний народними депутатами України, що входять до таких комітетів Верховної Ради України: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань правової політики. Наданий матеріал буде корисним при визначенні сфер які потребують оновлення правового регулювання та при формуванні шляхів подальшого вдосконалення вже існуючих механізмів правового впливу. Крім цього, наведене обґрунтування може стати в нагоді Кабінету Міністрів України та центральним органам державної виконавчої влади при формуванні поточної короткострокової державної політики у сфері трансферу технологій.

6.2. Суб'єкти приватно-правових відносин трансферу технологій: статус та діяльність

Постановка проблеми. Правовим підґрунтям реалізації трансферу технологій в Україні є Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», який має певні недоліки у сфері державного регулювання трансферу технологій, оскільки ст. 3 зазначеного Закону встановлює лише перелік суб'єктів, але не конкретизує і не систематизує їх.